

UZASADNIENIE

Pozwem z dnia 3 września 2014 roku działający w imieniu powódki M. G. profesjonalny pełnomocnik wniósł o zasądzenie od pozwanego R. I. (1) na rzecz powódki kwoty 46 875 zł wraz z ustawowymi odsetkami od dnia wniesienia pozwu do dnia zapłaty, a także o zasądzenie od pozwanego na rzecz powódki zwrotu kosztów procesu, w tym kosztów zastępstwa procesowego według norm przepisanych.

W uzasadnieniu pisma strona powodowa, wskazała, iż Sąd Rejonowy w S. postanowieniem z dnia 5 maja 2014 roku stwierdził, iż spadek po E. I., zmarłym w dniu 10 grudnia 2010 roku, na podstawie ustawy nabyli: żona w ¼ części oraz dzieci T. I., R. I. (2), K. P.i M. G. po 3/16 części. Stosownie zaś do art. 991 § 1 k.c. zachówek należy się zstępnym, małżonkowi oraz rodzicom spadkodawcy, którzy byliby powołani do spadku z ustawy – w przypadku gdy uprawniony jest trwale niezdolny do pracy albo jest małoletni – w wysokości dwie trzecie wartości udziału spadkowego, który by mu przypadał przy dziedziczeniu ustawowym, w innych zaś wypadkach – w wysokości połowy wartości tego udziału. Następnie, powołując się na orzecznictwo Sądu Najwyższego pełnomocnik powoda podniósł, iż w przypadku gdy uprawniony do zachowku, dziedziczący wspólnie z innymi osobami, nie otrzymał należnego mu zachowku, przysługuje mu w stosunku do współspadkobierców roszczenie o zapłatę sumy pieniężnej potrzebnej do pokrycia lub uzupełnienia zachowku. Darowizny uczynione na rzecz spadkobierców oraz osób uprawnionych do zachowku są doliczane do spadku bez względu na

czas ich dokonania. W sprawie niniejszej aktem notarialnym z dnia 12 maja 1997 roku, E. I. wraz z żoną M. I. darowali swojemu synowi – pozwanemu R. I. (2) gospodarstwo rolne wraz z budynkami mieszkalno – gospodarczymi, o łącznej pow. 18,0465 ha, położone w miejscowości B., P.i W. oraz przenieśli na jego rzecz posiadanie działki położonej w W. o nr geodezyjnym (...). Wartość powyższego gospodarstwa powódka wyceniła na kwotę około 1 000 000 zł. W ocenie strony powodowej, wobec stosunkowo niewielkiej wartości majątku pozostawionego przez spadkodawcę, substrat zachowku tworzy przede wszystkim dokona przez spadkodawcę darowizna (w tym ekspektatywa nabycia prawa własności działki położonej w W. oznaczonej nr geodezyjnym (...)), zaś należny M. G. zachówek wynieść powinien 46 875 zł.

W datowanej na dzień 20 lutego 2015 roku odpowiedzi na pozew R. I. (2) wniósł o oddalenie powództwa w całości, a ponadto o zasądzenie na jego rzecz od powódki kosztów postępowania. W uzasadnieniu pisma, powołując się przy tym na liczne orzeczenia Sądu Najwyższego, pozwany w pierwszej kolejności podniósł, iż przeniesienie własności wskazywanego w pozwie gospodarstwa rolnego - wbrew tytułowi umowy - nie nastąpiło na podstawie umowy darowizny w rozumieniu art. 888 k.c., lecz w oparciu ustawę z dnia 20 grudnia 1990 roku o ubezpieczeniu społecznym rolników, stąd też jego wartość nie może być zaliczana na poczet schedy spadkowej. Następnie R. I. (2) podniósł zarzut przedawnienia roszczenia, wskazując przy tym na obowiązujący w chwili otwarcia spadku trzyletni termin przedawnienia roszczenia o zachówek. Końcowo strona pozwana zakwestionowała wskazywaną w pozwie wartość przekazanego gospodarstwa rolnego, a także wskazała na dokonane po przekazaniu nakłady na gospodarstwo oraz na ustanowione nieodpłatnie na rzecz E. i M. I. prawo dożywocia. Stanowisko powyższe strona pozwana podtrzymała również w piśmie procesowym z dnia 20 lipca 2015 roku.

Sąd ustalił, co następuje:

Małżonkowie E. i M. I. umową zawartą w dniu 12 maja 1997 roku w formie aktu notarialnego w Kancelarii Notarialnej w S. (rep A nr (...)), sporządzoną w trybie ustawy z dnia 20 grudnia 1990 roku o ubezpieczeniu społecznym rolników, zatytułowaną jako „Umowa darowizny i umowa przeniesienia posiadania”, przenieśli na rzecz syna - R. I. (2) - prawo własności gospodarstwa rolnego wraz z budynkami mieszkalno – gospodarczymi: domem murowanym o pow. użytkowej 78m², stodołą, chlewem i garażem, położone w B., P.i W., w gminie S., składające się z działek oznaczonych nr (...) o łącznej pow. 18,0465 ha, a także posiadanie położonej w W., gm. S., nieruchomości gruntowej niezabudowanej o pow. 0,62 ha, oznaczonej nr geodezyjnym (...), natomiast na rzecz syna T. I. prawo własności nieruchomości gruntowej niezabudowanej, położonej w B., oznaczonej nr geodezyjnym (...) o pow. 2,02 ha oraz nieruchomości

gruntowej niezabudowanej położonej w O.oznaczonej nr geodezyjnym (...)o pow. 1,5 ha. W tym też akcie R. I. (2)ustanowił nieodpłatnie na rzecz E.i M. I.na nabytej nieruchomości dożywotnią służebność osobistą polegającą na prawie korzystania wspólnie z nim ze wszystkich pomieszczeń w budynku mieszkalnym oraz na prawie korzystania z ¼ części budynków gospodarczych, a także dożywotnie użytkowanie nieruchomości z tym, że wykonywanie tego użytkowania ograniczać się miało do obszaru 8000 m² na działce oznaczonej nr (...)w miejscu dowolnie wybranym przez uprawnionych (okoliczność bezsporna, k. 8 – 13).

E. I.zmarł w dniu 10 grudnia 2010 roku w S., ostatnio stale zamieszkałym w P., ze spadkobierców ustawowych pozostawił żonę M. I.oraz pochodzące z tegoż związku dzieci: T. I., R. I. (2), K. P.i M. G.. Sąd Rejonowy w S.postanowieniem z dnia 5 maja 2014 roku stwierdził, iż spadek po zmarłym na podstawie ustawy nabyli: żona M. I.z d. S. c. A.i M.w ¼ części oraz dzieci: syn T. I.s. E.i M.w 3/16 części, syn R. I. (2)s. E.i M.w 3/16 części, córka K. P.c. E.i M.w 3/16 części, córka M. G.. c. E.i M.każdy w 3/16 części. Udział, w jakim powódka byłaby powołana do spadku z ustawy, przy uwzględnieniu spadkobierców niegodnych oraz spadkobierców, którzy spadek odrzucili, zgodny był z wskazanym w postanowieniu o stwierdzeniu nabycia spadku (okoliczność bezsporna, akta sprawy I Ns (...)).

Postanowieniem z dnia 30 kwietnia 2015 roku, wydanym w sprawie o sygn. akt I Ns (...)Sąd Rejonowy w S. w pkt I sentencji postanowienia ustalił i szczegółowo opisał skład majątku wspólnego E. I.oraz M. I.– o łącznej wartości 11 025,56 zł, w pkt II ustalił, iż w skład pozostałego po E. I.wchodzi udział w wysokości ½ części tego majątku, natomiast w pkt III sentencji dokonał podziału majątku wspólnego E. I.i M. I.oraz działu spadku pozostałego po E. I., w wyniku którego na rzecz M. G.przyznane zostały – bez obowiązku dokonywania dopłat na rzecz pozostałych zainteresowanych - składniki majątku o łącznej wartości 2 850 zł, zaś na rzecz R. I. (2)o wartości 597,70 zł (akta sprawy I Ns (...)).

Sąd zważył, co następuje:

Stosownie do treści art. 991 § 1 i 2 k.c. zachówek przysługuje zstępnym, małżonkowi oraz rodzicom spadkodawcy, którzy byliby powołani do spadku z ustawy, wynosi on co do zasady połowę wartości udziału spadkowego, który by przypadął uprawnionemu przy dziedziczeniu ustawowym. W przypadku zaś, gdy uprawniony jest trwale niezdolny do pracy lub jest zstępnym małoletnim należny zachówek odpowiada dwóm trzecim tego udziału. Gdyby uprawniony nie otrzymał należnego mu zachowku - czy to w postaci uczynionej przez spadkodawcę darowizny, czy w postaci powołania do spadku lub zapisu - przysługuje mu przeciwko spadkobiercy roszczenie o zapłatę sumy pieniężnej potrzebnej do pokrycia zachowku albo jego uzupełnienia. Słusznie przy tym strona powodowa wskazała, iż możliwości dochodzenia zachowku na podstawie art. 991 § 1 i 2 k.c. nie wyłącza dojście uprawnionego do dziedziczenia ustawowego. Użycie przez ustawodawcę w treści art. 991 § 1 k.c. sformułowania "byliby powołani do spadku" miało bowiem wskazywać, iż zachówek nie przysługuje zstępnym, małżonkowi czy rodzicom bezwarunkowo, lecz wyłącznie wtedy, gdy osoby te w konkretnej sytuacji dziedziczyłyby na podstawie ustawy. Mając na uwadze, iż powódka w dacie otwarcia spadku M. G. była osobą pełnoletnią i zdolną do pracy, przysługujący jej zachówek wyliczać należało przy uwzględnieniu współczynnika ½. Kwota zachowku winna więc odpowiadać 3/32 wartości substratu zachowku.

Przed przystąpieniem do analizy zasadności roszczeń strony powodowej ocenić należało, czy w niniejszym postępowaniu zarzut przedawnienia mógł zostać skutecznie podniesiony. Przepis art. 1007 § 2 k.c. w brzmieniu obowiązującym w chwili śmierci E. I., tj. w dniu 10 grudnia 2010 roku, przewidywał dla roszczeń przeciwko osobie obowiązanej do uzupełnienia zachowku trzyletni termin przedawnienia - liczony od dnia otwarcia spadku. Zmiany w tym zakresie wprowadzone jednak zostały ustawą z dnia 18 marca 2011 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 85, poz. 458). Według art. 8 powyższej ustawy do roszczeń z tytułu zachowku powstałych przed dniem jej wejścia w życie, tj. przed dniem 23 października 2011 r., i w tym dniu jeszcze nieprzedawnionych (w tym więc roszczenia będącego przedmiotem niniejszego postępowania, które uległyby przedawnieniu z upływem 10 grudnia 2013 roku), stosuje się art. 1007 k.c. w nowym brzmieniu – przewidujący 5 letni termin przedawnienia roszczeń przeciwko osobie obowiązanej do uzupełnienia zachowku, liczony od dnia otwarcia spadku. Tym samym, mając na uwadze, iż roszczenie powódki uległoby przedawnieniu dopiero z dniem 10 grudnia 2015 roku, zarzut przedawnienia okazał się całkowicie niezasadny.

W dalszej kolejności określić należało wartość substratu zachowku. Podstawę jego obliczenia stanowi czysta wartość spadku, powiększona o wartość darowizn (art. 993 k.c.), z wyjątkiem drobnych darowizn przyjętych zwyczajowo w danych stosunkach oraz darowizn na rzecz osób niebędących spadkobiercami ani uprawnionymi do zachowku dokonanych ponad 10 lat przed otwarciem spadku (art. 994 k.c.). Wartość przedmiotu darowizny na potrzeby doliczenia oblicza się według stanu z chwili jej dokonania, a według cen z chwili ustalenia zachowku (art. 995 k.c.). Stan bierny spadku obejmuje długi spadkodawcy, o których mowa w art. 922 k.c., z pominięciem zapisów i poleceń (art. 993 k.c.), które należą także do długów spadkowych.

Istotą sporu w sprawie było przy tym, czy przy obliczaniu zachowku uwzględnić należy przekazane „Umową darowizny i umową przeniesienia posiadania” z dnia 12 maja 1997 roku na rzecz R. I. (2)- w celu uzyskania świadczenia emerytalnego - prawo własności gospodarstwa rolnego wraz z budynkami mieszkalno – gospodarczymi: domem murowanym o pow. użytkowej 78m², stodołą, chlewem i garażem, położonego w B., P.i W., w gminie S., składającego się z działek oznaczonych nr (...) o łącznej pow. 18,0465 ha, a także posiadanie położonej w W., gm. S., nieruchomości gruntowej niezabudowanej o pow. 0,62 ha, oznaczonej nr geodezyjnym (...). Tym samym, kluczowe znaczenie miało, czy zawarta na podstawie ustawy z dnia 20 grudnia 1990 roku o ubezpieczeniu społecznym rolników (Dz. U. 1993, nr 71, poz. 342 ze zm.) mieści się w katalogu świadczeń wskazanych w art. 993 k.c. Jak słusznie zauważyła strona pozwana zagadnienie to budziło w doktrynie liczne kontrowersje. Według pierwszego stanowiska art. 993 k.c. odnosi się wyłącznie do świadczenia uzyskanego w wykonaniu nazwanej umowy darowizny, przeciwnicy uważają natomiast, iż przepis powyższy stosuje się do wszystkich świadczeń pod tytułem darmym. Stanowisko kompromisowe zakłada, że wykładni powyższego przepisu dokonywać należy z uwzględnieniem przede wszystkim skutku spowodowanego daną czynnością w majątku spadkodawcy i obdarowanego, a nie według formalnych cech konstrukcyjnych samej czynności. Szczegółowej analizę powyższego problemu dokonał również Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 7 lutego 2014 roku w sprawie o sygn. akt III CZP 114/13. Kontynuując linię orzeczniczą zawartą w uchwale z 19 lutego 1991 roku (III CZP 4/91) oraz z dnia 28 listopada 2012 roku (sygn. akt III CZP 68/12), wskazał, iż zawarte w art. 993 k.c. pojęcie darowizny odwołuje się do umowy nazwanej uregulowanej w art. 888 i n. k.c., a nie każdej czynności prawnej pod tytułem darmym, zaś zastosowanie wykładni funkcjonalnej należy uznać w tymże wypadku za niedopuszczalne. Cechami charakterystycznymi dla umowy przekazania gospodarstwa rolnego w trybie ustawy z 1990 roku jest przede wszystkim ograniczony krąg podmiotów, którym gospodarstwo można przekazać oraz konieczność przekazania gospodarstwa rolnego dla otrzymania świadczeń z ubezpieczenia społecznego, natomiast nieodpłatność ma znaczenie jedynie drugorzędne. Sąd Najwyższy zauważył przy tym, że „mimo znanych kontrowersji co do możliwości traktowania umowy przekazania gospodarstwa rolnego w prawie spadkowym tak jak darowizny, ustawodawca nie zdecydował się na interwencję i zmianę art. 993 k.c., choć mógł to uczynić, gdy regulował doliczanie do substratu zachowku wartości zapisów windykacyjnych. Brak jego działań należy uznać za akceptację dla odmienności umowy przekazania gospodarstwa rolnego oraz darowizny, także w kontekście doliczania świadczeń do substratu zachowku”. Z powyższą opinią w pełni zgodził się Sąd orzekający w sprawie niniejszej. W jego ocenie uregulowana w powołanej wyżej ustawie o ubezpieczeniu społecznym rolników umowa przekazania gospodarstwa rolnego ustawy jest umową cywilnoprawną o autonomicznym charakterze względem umowy darowizny – celem umowy przekazania nie jest bowiem nieodpłatne obdarowanie następcy poprzez przeniesienie własności i posiadania gospodarstwa rolnego, lecz uzyskanie świadczenia z ubezpieczenia społecznego. Tym samym łączy się z pewnym przysporzeniem w majątku spadkodawcy – związanym z uzyskanym świadczeniem emerytalnym. Umowa ta stanowi integralny składnik systemu emerytalnego i rentowego rolników, a jej ważność jest ściśle związana z ważnością decyzji w przedmiocie świadczeń przyznawanych z ubezpieczenia społecznego. Te okoliczności, z jednoczesnym uwzględnieniem wyjątkowości katalogu zawartego w art. 993 k.c., uniemożliwiają traktowanie jej tak samo jak darowizny na potrzeby wyliczenia substratu zachowku. Odnosząc powyższe rozważania do rozpoznawanej sprawy, uznać należy, że wartość przekazanego powodowi gospodarstwa rolnego wraz z budynkami mieszkalno – gospodarczymi: domem murowanym o pow. użytkowej 78m², stodołą, chlewem i garażem, położone w B., P.i W., w gminie S., składające się z działek oznaczonych nr (...) o łącznej pow. 18,0465 ha i położonej w W., gm. S., nieruchomości gruntowej niezabudowanej o pow. 0,62 ha, oznaczonej nr geodezyjnym (...), ani też przekazane na rzecz T. I. prawo własności nieruchomości gruntowej niezabudowanej, położonej w B., oznaczonej nr geodezyjnym (...) o pow. 2,02 ha oraz nieruchomości gruntowej

niezabudowanej położonej w O. oznaczonej nr geodezyjnym (...) o pow. 1,5 ha - wskutek umowy z dnia 12 maja 1997 roku nie może zostać doliczona do spadku. Postępowanie dowodowe w niniejszej sprawie nie wykazało zatem istnienia żadnego majątku spadkowego poza objętym prawomocnym postanowieniem Sądem Rejonowym w S. z dnia 30 kwietnia 2015 roku w sprawie o podział majątku wspólnego M. i E. I. oraz o dział spadku po E. I. o sygn. akt I Ns (...). Na marginesie jedynie zauważyć należy, iż wartość składników majątkowych przyznanych także powódce przekracza nie tylko wartość przysługującego jej zachowku, ale również należnego jej udziału w majątku spadkowym po E. I..

Mając na względzie powyższe ustalenia i rozważania Sąd oddalił powództwo w całości jako niezasadne.

O kosztach procesu orzeczono w myśl statuowanej w art. 98 § 1 k.c. zasady odpowiedzialności za wynik procesu. Ponieważ pozwany, który sprawę wygrał, nie wykazał poniesienia żadnych kosztów związanych z niniejszą sprawą, brak jest orzeczenia w treści wyroku w tym zakresie.